

МИЛОШ ЦЪРНЯНСКИ (1893–1977) е един от най-забележителните сръбски писатели на XX в. Следва във Философския факултет във Виена. Принудително е мобилизиран в австрийската армия, а преживяванията му по време на войната ще сложат траен отпечатък върху неговото творчество. Първите си две поетически книги публикува в Загреб, където участва и в създаването на списание „Книжевни юг“ („Књижевни југ“). Премества се в Белград и там работи като гимназиален учител и журналист. От този момент се откроява като водеща фигура на сръбския авангардизъм и става редактор на първото сръбско следвоенно списание „Дан“ („Дан“, 1919, бълг. „ден“), участва активно в модерни литературни сдружения, съставя антология на китайската и японската лирика. Автор е на литературния манифест „Обяснение на ‘Суматра’“ („Објашњење Суматре“, 1920), както и на статията „Крахът на следвоенния модернизъм“ („Слом послератног модернизма“), която бележи прелом в неговото развитие. Църнянски застава на страната на реакционния режим и това предопределя решението му да емигрира – три десетилетия живее в чужбина най-напред като дипломатически служител, а после като емигрант, и едва през 1965 г. се връща в родината си. При тези обстоятелства той е осъден на забрана: през този период старите му творби рядко се преиздават, а новите не се публикуват.

Вторият период обаче е богат на много повече и по-стойностни литературни творби. Неговата лирика се насища с нова елегична мелодика и деликатна чувствителност, за разлика от ранната му поезия, която е мрачна, потискаща, дефетична и в която любовта поражда реминисценции със смъртта. Възпява женствеността и жената като въплъщение на най-фината материя, която се разтапя до степен на иреалност. Всичко видимо става невидимо, битието се превръща в небитие, а мотивът на нирваната е и твърде характерен за сръбската поезия. Тази чезнеща материалност на света оставя след себе си нещо тайнствено, което се разтваря в пространството и изпълва отношенията между поета и света. Именно това ново светоусещане поетът нарича суматраизъм (стихотворението „Суматра“ и „Обяснение на суматратата“ са публикувани през 1920 г.). Светът е празен, без Бог и единствено това усещане носи всеобща, космическа любов.

Трите най-дълги стихотворения на Църнянски са обикновено определяни като поеми: „Стражилово“ („Стражилово“, 1921), „Сербия“ („Сербија“, 1926) и „Жалба над Белград“ („Ламент над Београдом“, 1962). Първата от тях е със славата на най-добрата му лирическа творба.

Макар да е написал малко на брой стихотворения – около 50, Църнянски е поет по призвание. Това качество той проявява и в областта на прозата – в романите, пътеписите и мемоарите си. Краткият лиризиран роман „Дневник на Чарноевич“ („Дневник о Чарнојевићу“, 1921; бълг. изд. 1981) напомня на неговата ранна поезия с антивоенния си дефетизъм, с усещането за безсмислие на живота, а всичко прекрасно е далече зад чистото синьо небе. В тази лирическа перспектива създава „Писма от Париж“ („Писма из Париза“) и пътеписа „Любов в Тоскана“ („Љубав у Тоскани“), стихотворението в проза „Апотеоз“ („Апотеоза“), което е включено в сборника с разкази „Разкази за мъжете“ („Приче о мушком“, 1920). Връх в белетристичното му развитие е

романът "Преселения" ("Сеобе", 1929; бълг. изд. 1981). Това е лиризирана историческа проза за съдбата на сръбския народ през XVIII в. с богат метафоричен език и елегична тоналност, която може да се определи и като поема в проза. Кошмарът на реалността е контрастиран с характерната за суматраизма визия за света, в която земята, хората, всичко материално се разтваря в образа на небето (първата и последната глава на романа започват с един и същи наслов: "Безкраен син кръг. На него звезда."). Втората част на "Преселения" излиза чак през 1962 г. и в нея темата е за преселенията на сръбския народ от Австрия в Русия пред XVIII в. Романът е насыщен с трагиката на напразните мечти и желания и в същото време с вярата в безграничната сила и воля за обновление, с което се асоциира дори въпросът за смъртта: "Има преселения! Няма смърт!".

Скоро след първата част на "Преселения" се появява и пътеписът "Книга за Германия" ("Књига о Немачкој", 1931), където лирическото начало е заменено с репортажен стил. На границата между мемоара, пътеписа и романа се намира късната проза "У Хиперборейците" ("Код Хипербoreјца", 1966), където е изображен Рим в навечерието на Втората световна война. Макар и по-дискретно, отново се чувства духът на суматраизма в мечтата за студената и чиста Арктика на фона на слънчевото Средиземноморие.

Последното голямо произведение на Църнянски е "Роман за Лондон" ("Роман о Лондону", 1971). Темата за преселенията и емиграцията, така характерна за този писател, тук е съотнесена към светската метрополия – модерния Вавилон.

Църнянски е автор и на три драми. В поетичната комедия "Маска" ("Маска", 1918), действащо лице е самият поет Бранко Радичевич и тя е най-сполучлива в сравнение с останалите две, в които се появяват познати теми и акценти. Това са историческата драма за убийството на крал Александър Обренович "Конак" ("Конак", 1958) и пьесата за съдбата на големия американски учен от сръбски произход "Тесла" ("Тесла", 1966).

Църнянски е автор и на редица есета по проблеми на литературата и изобразителното изкуство. Незавършени остават монографията "Микеланджело" ("Микеланђело", 1982) и дипломатическите му мемоари "Ембахаде" ("Ембахаде", 1983, бълг. "Посолства").

Miloš Crnjanski

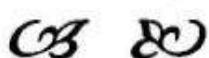
SUMATRA

Sad smo bezbrižni, laki i nežni.
Pomislimo: kako su tihi, snežni
vrhovi Urala.

Rastuži li nas kakav bledi lik,
što ga izgubísmo jedno veče,
znamo da, negde, neki potok,
mesto njega, rumeno teče.

Po jedna ljubav, jutro, u tuđini,
dušu nam uvija, sve tešnje,
beskrajnim mirom plavih mora,
iz kojih crvene zrna korala,
kao, iz zavičaja, trešnje.

Probudimo se noću i smešimo, drago,
na Mesec sa zapetim lukom.
I milujemo daleka brda
i ledene gore, blago, rukom.



Милош Църнянски

СУМАТРА

Сега сме безгрижни и леки, и нежни.
Да си представим: безмълвни и снежни
издига Урал върхове.

А натъжи ли ни образът блед,
който изгубваме в някоя вечер,
знаем, че румен поток вместо него
някъде бликнал е вече.

Любов сутринта, далеч от родина,
все по-всесилно душите обгръща
с безкрайната шир на лазурни морета,
чиито зърна на червени корали
са сякаш череша пред нашата къща.

Нощем се будим и мило се смеем
на Месецā, който обтяга лъка.
Милваме нежно далечни върхари,
гори мразовити с ръка.

Превод от сръбски: Жоржета Чолакова
Редактор на превода: Славка Величкова

